

Desigualtats en pensions

Eva Pino

Quan es produeix una crisi econòmica com la que patim ara, hauria de fer-se ben visible la importància que tenen els sistemes de protecció social, que haurien d'intentar donar resposta a tot un plegat de necessitats socials. Contràriament, però, la tendència política actual que no tan sols domina l'Estat espanyol, sinó també la resta d'Europa, és la d'alleugerir la despesa en protecció social.

Possiblement, el Sistema de la Seguretat Social és la part del nostre sistema de protecció social que més atacs està rebent contra la seva sostenibilitat, imposant-se un discurs que pretén l'enduriment de les condicions d'accés a les prestacions del sistema i a una reducció econòmica d'aquestes prestacions. Un discurs, aquest, que ens apropa perillosament a una concepció assistencial i caritativa de la Seguretat Social.

L'actual context de crisi ens fa preguntar-nos si es van aprofitar prou els moments de bonança econòmica per impulsar les reformes que el nostre sistema de pensions podia necessitar. I en realitat sí que se'n van fer algunes, com les que contenia la Llei 40/2007 de mesures en matèria de Seguretat Social, que va restringir les jubilacions anticipades i que, per primera vegada, va afectar a la majoria de les prestacions del sistema, adaptant-les als nous temps – com es va fer amb la incapacitat permanent i la viduïtat.

També és cert que, durant les legislatures passades, les pensions mínimes van experimentar un increment considerable, d'un 30% entre el 2004 i el 2008, i d'un 8,2% en els dos primers anys de la crisi (2008-2010). Ara, però, tots aquests esforços estan quedant enrere davant la dura línia de retallades socials iniciades des del moll de l'os de la crisi i marcades especialment per l'actual Govern.

Els primers pressupostos de la Seguretat Social que va presentar l'actual Govern van estar totalment influenciats per la decisió de reduir el dèficit de les administracions públiques del 8,51% el 2011 fins al 3% per l'any 2013, i des de llavors han iniciat una sèrie de reformes no consensuades que han repercutit en la capacitat de protecció del nostre sistema de Seguretat Social.

Aprofitant la majoria parlamentària de què disposa, el Govern central ha decidit modificar l'acordat a la Llei 27/2011, de l'1 d'agost, d'actualització, adequació i modernització del sistema de Seguretat Social i està implementant reformes unilaterals al nostre sistema de la Seguretat Social, obviant el diàleg social i el Pacte de Toledo. Així, a través de la reforma laboral, va modificar la Llei 27/2011 quan encara no havia entrat ni tan sols en vigor, suprimint la nova regulació per a la integració de llacunes de cotització, que permetia tenir en compte bases de cotització anteriors

al període tingut en compte per al càlcul de la pensió, una mesura que afavoria determinats col·lectius. Amb el RDL 20/2012, de mesures per garantir l'estabilitat pressupostària i el foment de la competitivitat, es va reformar la prestació per desocupació reduint els percentatges a percebre de la prestació, es va eliminar el subsidi especial per a majors de 45 anys que esgotaven la seva prestació contributiva, es va dificultar l'accés a la renda activa d'inserció i es va elevar de 52 a 55 anys el subsidi de desocupació per a aquestes persones disminuint també la seva cotització. El RDL 29/2012 va determinar l'actualització de les pensions, quanties mínimes i màximes i la determinació del límit d'ingressos per a accedir a complements a mínims, on es va aprovar la no actualització de les pensions amb la desviació de l'IPC del mes de novembre.. Aquesta norma també va suspendre fins l'1 d'abril de 2013 la regulació continguda a la Llei 27/2011 sobre jubilació anticipada i jubilació parcial. I el RDL 5/2013, que vol evitar qualsevol possibilitat de jubilació anticipada i parcial i augmenta la vulnerabilitat i la desprotecció social de les persones de més edat, que són expulsades del mercat de treball en dificultar l'accés al subsidi de desocupació a les persones de més de 55 anys.

No són pocs els exemples de com atemptar contra el sistema públic de la Seguretat Social. Encara n'hi ha més, però. El 27 de setembre de 2012 es va disposar, per primera vegada des de la seva creació, del Fons de Reserva, utilitzant-lo per emprendre "problemes conjunturals en el sistema", arribant fins i tot a canviar la Llei del Fons per incrementar-ne la disponibilitat. No ha estat l'una única vegada, i es preveu que continuaran traient diners d'aquest fons, que en la seva majoria està invertit en deute públic espanyol.

Evolució del Fons de Reserva de la Seguretat Social

Dades en milions d'euros al tancament de l'any excepte al 2013, que corresponen al 6 de setembre.

Durant anys, s'ha alimentat un sentiment de por sota els arguments al voltant de l'alarma demogràfica i de l'augment inassumible del cost de les pensions. Ja no sabem per on ens retallaran la pensió, desconfiem dels governants i comencem a creure que tenim un sistema de pensions que va a la deriva.

Amb aquesta por ben instal·lada als nostres caps i cors, sembla ser que estem més disposats a acceptar solucions amb paraules carregades d'una suposada científicitat com "factor

sostenibilitat”, “viabilitat econòmica” o “factor d’equitat intergeneracional”, però que en realitat pretenen una clara retallada de les pensions, a tots nivells, en nombre i en quantia.

El nucli d’aquesta qüestió l’han situat en el fet que vivim més anys. Aquest argument només té present la despesa, concretament la previsió d’augment de la despesa pel comportament demogràfic -augment de l’esperança de vida, envelliment de la població i baixes taxes de fecunditat-, i molt poques vegades es parla dels ingressos. Si aquesta és la realitat, no seria lògic que si en una societat augmenta la població de més edat, es dediquessin més recursos econòmics a aquesta franja de població? A més, s’hauria de tenir en compte que l’envelliment de la població suposaria una reducció de la despesa en educació i en prestacions familiars.

No es qüestiona el repartiment de la riquesa, ni el progrés social de poder tenir més temps abans de la mort per gaudir del temps lliure, ni es posen sobre la taula altres factors que també juguen, i molt, en la sostenibilitat del sistema de pensions. Sens dubte, aquest no és un debat neutre, està dirigit a augmentar la bretxa entre rendes salarials i beneficis empresarials, i per a obrir camins a les inversions a assegurances privades.

Hem vist les raons per les quals ens volen fer precipitar noves reformes en el sistema de pensions, buides de principis com el de la justícia social i la solidaritat. Fins ara, per a la sostenibilitat del sistema, s’han dut a terme reformes que han introduït elements que han reforçat la contribució, lligant la pensió als anys cotitzats. Es va fer amb la Llei 27/2011, que va ampliar el període de càlcul de la pensió de 15 a 25 anys de cotització. A la memòria econòmica de la llei s’exposava que l’estalvi de passar de 15 a 20 anys - al final van ser 25- per al càlcul de la base reguladora suposava un estalvi del 5,38% de la pensió. El fet d’augmentar l’exigència de períodes més amplis de cotització perjudica als que han tingut una vida laboral més curta, més intermitent, i als que han estat expulsats del mercat laboral en edat avançada, i castiga a les persones pensant que els períodes de no cotització es deuen a la seva pròpia voluntat, i no pas a les conjuntures del mercat i a les insuficiències del nostre model de protecció social que encara no considera com a cotitzat suficients períodes vitals com la formació o la cura de fills i persones dependents.

També s’han aplicat mesures sobre l’edat de jubilació, tant augmentant l’edat legal als 67 anys com dificultant la jubilació anticipada. Potser el retard de l’edat de jubilació és la que genera més contradiccions, i almenys es podria pensar en la seva aplicació en el moment que, complint-se les previsions demogràfiques, hi hagi menys població activa i menys atur amb el que es podria pensar en allargar, llavors, la permanència en el mercat de treball. D’una banda, caldria crear ocupació per tal que la permanència en el mercat de treball de les persones de més de 65 no impedeixi l’entrada a ell de les persones joves i no signifiqui un augment de l’atur – en aquest cas, un estalvi en pensions pot conduir-nos a una despesa major en prestacions per desocupació-. D’altra banda, aquesta mesura xoca frontalment amb les preferències de les empreses que no compten amb mantenir en les seves plantilles a les persones de més edat, i això faria que el retard de l’edat de jubilació es tradueixi en una reducció de la pensió de jubilació, a més, sense que el sistema aconseguixi cap benefici -només un estalvi-. Resumint, a ningú se li escapa que per a treballar més anys cal que hi hagi treball. On estan les mesures de creació d’ocupació? I les de permanència en el mercat de treball? I per protegir a les persones treballadores davant l’acomiadament?

Ja són poques les persones que aconseguixen jubilar-se amb el 100% de la seva base reguladora, poc més del 40% de les pensions causades al 2011. De fet, la majoria de les pensions

són penalitzades per causar-se amb anterioritat a l'edat ordinària de jubilació o per carreres incompletes de cotització. Sens dubte, les reformes que miren d'allargar l'edat de jubilació i de requerir més anys de cotització van directes a reduir l'import de les pensions.

Distribució de les pensions causades el 2011 segons el percentatge aplicat a la base reguladora

% aplicat a la base reguladora	Casos (%)
<50	2,53%
50-55	3,28%
55-60	3,42%
60-65	2,86%
65-70	4,29%
70-75	7,37%
75-80	6,22%
80-85	8,56%
85-90	6,90%
90-95	9,46%
95-100	3,26%
100-105	39,19%
105-110	1,74%
>110	0,92%
TOTAL	100%

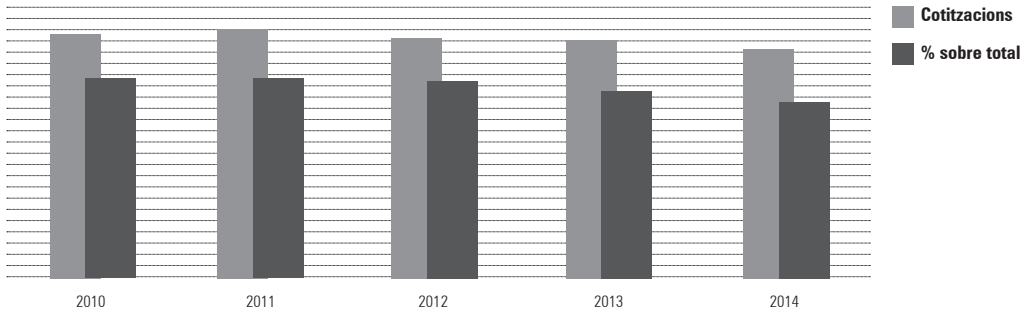
Font: Mostra contínua de vides laborals 2011.

*Han minorat les jubilacions anticipades i les jubilacions parcials no estan incloses.

Ara, de manera intencionadament precipitada, es planteja la sostenibilitat del sistema sota dos factors: aplicant l'esperança de vida sobre el càlcul de la pensió amb una clara finalitat de reduir les pensions de les futures persones treballadores, i desvinculant la revaloració de les pensions a partir de l'evolució de l'IPC i relacionar-les a un coeficient que tingui en compte diversos factors econòmics que no permetran ni mantenir el poder adquisitiu de les pensions. Sens dubte unes mesures que només han tingut en compte que allò que aporten els actius d'ara sigui suficient per finançar la despesa en prestacions, oblidant que també en el futur aquests actius actuals se'ls ha de garantir unes pensions futures similars a les que estan pagant ara: és el pacte intergeneracional i que no ha de perjudicar a unes generacions sobre altres.

Amb tant soroll, ja gairebé no se senten les demandes empresarials de reduir les cotitzacions empresarials, cosa que suposaria menys ingressos. El Govern actual està per baixar-les amb l'excusa d'augmentar la competitivitat i fomentar l'ocupació, però també està veient que és incoherent que ho plantegi al mateix temps que assegura que cal reformar el sistema de pensions perquè no té ingressos suficients. De fet, ja han avançat feina sobre aquest punt, i és que l'augment de la precarietat laboral ha suposat una reducció dels costos laborals de les empreses i això ha permès una reducció de les cotitzacions socials i dels ingressos a la Seguretat Social fins al punt que si el 2010 les cotitzacions socials representaven el 89,07% del total dels ingressos del sistema, el 2014 el projecte de pressupostos de la Seguretat Social preveu que aquestes només signifiquin el 78,02%.

Ingressos de la Seguretat Social per cotitzacions socials

Ingressos de la Seguretat Social per cotitzacions socials

	Milers d'euros	% sobre el total d'ingressos
2014	102.839.919,04	78,02
2013	105.863.205,75	82,56
2012	106.322.962,59	88,10
2011	110.477.120,00	88,78
2010	107.376.360,00	89,07

Font: Projectes dels Pressupostos de la Seguretat Social per als anys 2014, 2012 i 2011.

Les causes de la continuada caiguda de la major font dels ingressos de la Seguretat Social les trobem totes vinculades al mercat de treball, com la caiguda de l'ocupació i del nombre de persones treballant en alta, la baixada de la mitjana de les bases de cotització a conseqüència de la caiguda dels salaris i de l'efecte substitució de treballadors que entren al mercat de treball amb salaris més baixos que el dels treballadors que surten, i l'ajornament del pagament de quotes d'empresaris i CC.AA. amb les conseqüents dificultats econòmiques derivades de la situació actual.

Ja és hora que comencem a pensar més enllà i comprendre i implicar tots els factors i variables que intervenen en la sostenibilitat del sistema públic -i de repartiment, no de capitalització- de pensions. Només sentim parlar de la viabilitat econòmica del sistema, cosa que ens hauria d'estranyar, perquè si la majoria de la ciutadania defensa, i ho fa, un sistema públic de pensions, hauríem de parlar també de la viabilitat social del sistema: volem un sistema de mínims o volem una Seguretat Social forta amb un important nivell de despesa social i una àmplia capacitat protectora? Quin és el nivell de pensions que volem tenir en un futur? En la viabilitat financera de la Seguretat Social juguen més factors i, en no considerar-los i en no posar en marxa les polítiques adequades, és el que suposa el veritable perill, no tan sols per al futur de les pensions, sinó també per a la majoria dels nostres drets socials.

Certament, hem de tenir present el factor demogràfic per garantir la sostenibilitat futura del nostre sistema de pensions, però sobretot hem d'insistir que no existeix una única solució als problemes que se'ns plantegen i que consisteixi en reduir la despesa. Hem de tenir en compte més factors, com la desocupació, la precarietat laboral, l'ocupació juvenil i dels majors de 50 anys, la participació de les dones en el mercat laboral, la despesa social, la desigualtat social, els baixos salaris, la productivitat i, sobretot, pensar en com podem augmentar els ingressos i en altres reformes que estan pendents i que suposarien una reducció de la despesa.

Així, respecte al ingressos, tot i que el Pacte de Toledo limita les fonts de finançament del sistema, ja que entre les seves recomanacions es diu que les pensions s'han de finançar bàsicament amb cotitzacions socials, també hi ha, per exemple, una de les primeres recomanacions del Pacte, que era estudiar noves fonts de finançament i la possibilitat d'establir una contribució universal sobre totes les rendes (rendes salarials, pensions, prestacions, ingressos no salarials, patrimonials, d'inversió...). I, pel que fa a les cotitzacions, podríem pensar en incrementar les bases mínimes i màximes de cotització, fent que la base mínima estigui més lligada al que hauria de ser el SMI -el 60% del salari mig segons la Carta Social Europea-, i augmentar la base màxima; fins i tot es podria augmentar el diferencial entre la cotització màxima i la pensió màxima.

En la línia de les recomanacions del Pacte de Toledo, una vegada que els complements a mínims ja es financen totalment per l'Estat i no en part per les cotitzacions, s'ha de pensar en quins altres costos que ara suporta la Seguretat Social també passin a ser finançats per l'Estat, com són les despeses en polítiques actives o els costos de la jubilació parcial.

Segurament indispensable, no només per al sosteniment futur del sistema de pensions, serà aconseguir que les dones s'incorporin al mercat de treball en igualtat de condicions que els homes, aconseguint que tinguin vides laborals similars a la dels homes. Aquest fet permetrà obrir el debat per a revisar l'actual model de les pensions de viduïtat, que actualment suposa al voltant del 18% del cost de les pensions a Catalunya. La pensió de viduïtat pot ser molt perversa pel sistema per diferents motius: per la seva compatibilitat amb el cobrament d'altres rendes salarials i amb d'altres pensions, perquè es poden cobrar de manera indefinida, i perquè es poden mantenir amb un nou matrimoni en els casos de rendes baixes. Si cada vegada més es generen drets propis i no derivats de pensió, es podria pensar en mantenir casos molt concrets de pensions de viduïtat, inclòs que fossin temporals, i fins i tot, d'aquesta manera, que aquestes fossin finançades per via impositiva. Per tal de que aquest darrer punt sigui possible, també s'hauria d'augmentar molt més l'atenció a la infància, i per exemple augmentar les quanties de les pensions d'orfandat, i augmentar els serveis públics que permetessin una millor conciliació entre la vida laboral i familiar.

Cal dedicar més recursos i mesures per a la permanència i ocupabilitat de les persones treballadores de més edat. En realitat, les empreses no tenen restriccions per acomiadar als treballadors de més edat i no és aconsellable la prohibició de la jubilació anticipada (perjudicaria enormement als treballadors expulsats del mercat de treball en edat avançades). Com a dada, hem de saber que al voltant del 30% de les persones treballadores que es jubilen a Espanya procedeixen d'una situació per desocupació. En aquest sentit, a més, es podrien establir mecanismes de penalització a les empreses que abusin de la jubilació anticipada o de les prejubilacions, per exemple aplicant percentatges de cotització més elevats.

També caldria fomentar la prolongació voluntària de l'edat de jubilació. Actualment, els coeficients reductors per anticipar l'edat de jubilació són més incentivadors per continuar treballant (castiguen molt) que els percentatges addicionals per prolongar la vida laboral, i la prolongació de la vida laboral es concentra en les categories més qualificades i en autònoms, afavorint la pensió dels que millor estan situats en el mercat de treball.

I, finalment, no deixar de fer les preguntes que ara no s'estan fent: viurem més anys? Anirà augmentant constantment l'esperança de vida? Com influirà en l'esperança de vida el retard de l'edat de jubilació, les retallades en sanitat, els salaris més baixos, els hàbits alimentaris i el consum de drogues? Què farem amb les cotitzacions de les persones que moren abans de poder-se jubilar? I de les persones que cotitzen menys dels 15 anys? Les futures pensions serien més elevades en les circumstàncies actuals amb biografies laborals més imprevisibles i intermitents i amb uns salaris cada vegada més baixos? Per què es tan important mantenir la taxa de reemplaçament amb una taxa de fecunditat igual o superior al 2,1 si no hi ha llocs de treball per a tota la potencialitat de persones treballadores que no estan ocupades? Per què hem de pensar que els treballs del futur seran menys productius? És possible que menys actius amb cotitzacions més elevades puguin finançar les pensions de més passius?

No seran reformes forçades per l'oportunisme i conjuntura econòmica? No estarem confrontant retallades amb sostenibilitat?

Així què, abaixem les pensions?